

S.D.

NIB-KRISEN

Uppsats för proseminariet
i statskunskap vt 1966

Arne Sjöberg, Skånelanden

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Källförteckning.....	I
<u>Inledning.....</u>	II
<u>Bakgrund.....</u>	1
<u>Organisation och utveckling.....</u>	2
<u>Översikt över viktiga händelser.....</u>	4
<u>Tidningskritiken.....</u>	6
Sammanfattning.....	12
<u>Styrelsens utredning.....</u>	13
Presskommentarer.....	15
<u>Riksdagsdebatten.....</u>	17
Första kammaren.....	17
Andra kammaren.....	20
Konstitutionsutskottet.....	24
Sammanfattning.....	25
<u>Statskontorets utredningar.....</u>	27
Det första betänkandet.....	27
Det andra betänkandet.....	28
<u>Sammanfattning.....</u>	30

Bilaga 1; NIB:s sekretariat vid starten den 1/1 1962.

Bilaga 2: NIB:s sekretariat efter omorganisationen föreslagen
i statskontorets första betänkande.

Bilaga 3: SIDA:s nuvarande organisation.

Källförteckning

Otryckta källor

Rapport rörande vissa i pressen påtalade förhållanden inom Nämndens för internationellt bistånd verksamhet.
(NIB:s arkiv, Stockholm)

Tryckta källor

Riksdagens protokoll med bihang 1961-1965
Det statliga utvecklingsbiståndets administration,
Redögörelse avgiven av Kungl. Statskontoret 19 febr. 1965
(stencil)

Bearbetningar

Garris, Jerome H., The growth and characteristics of Swedish Development Assistance, opublicerad seminarieuppsats i statskunskap, Stockholm 1965
Stensson, Bo, NIB:s tillkomst och organisation, opublicerad seminarieuppsats i statskunskap, Uppsala 1965

Tidningar som citerats i uppsatsen, partitillhörighet och förkortningar

Aftonbladet	(s)	AB
Arbetsbladet	(s)	ArbBl
Arbetet	(s)	----
Barometern	(h)	Barom
Dagens Nyheter	(fp)	DN
Eskilstuna-Kuriren	(fp)	EK
Expressen	(fp)	Expr.
Folket	(s)	----
Gefle Dagblad	(fp)	GD
Göteborgs Handels och Sjöfartstidning	(fp)	GHT
Helsingborgs Dagblad	(h)	HD
Kvällsposten	(h)	KvP
Skånska Dagbladet	(cp)	SKD
Stockholms-Tidningen	(s)	ST
Svenska Dagbladet	(h)	SvD
Sydsvenska Dagbladet		
Snällposten	(h)	SDS
Söderhamns Tidning	(fp)	
Uppsala Nya Tidning	(fp)	UNT
Örebro-Kuriren	(s)	ÖK

Oversikt över viktiga händelser under NIB- krisen.

- 1963 September: 11, 12, 14, 16, Artikelserie i Göteborgs Handels och Sjöfartstidning om svensk biståndsverksamhet. Stark kritik mot NIB.
- 16 Generalsekreterare Björnberg svarar på kritiken i Skånska Dagbladet. Styrelsens ordförande, landshövding Åman, framträder i TV- aktuellt.
- 17 Statsrådet Lindström kommenterar i TV- aktuellt.
- 20 Statskontoret får i uppdrag att utreda personalorganisationen och administrationen inom NIB.
- 23 Statsminister Erlander uttalar sig i Söderhamnstidningen.
- 26 Aftonbladet föreslår att andra personer än Björnberg och Lindström ska leda NIB:s arbete. Föreslår statssekreterare Michanek, socialdepartementet.
- Oktober: 4 Kungöres att landshövding Åman och byråchef Rönqvist skulle göra en undersökning angående de påtalade missförhållandena.
- 10 Aftonbladet meddelar att generalsekreterare Björnberg skall lämna NIB.
- 16 Interpellationer i riksdagen av hr. Hansson (fp) i FK, och hrr. Palm (h) och Fälldin (cp) i AK.
- 22 Interpellationer i riksdagen av fru Sjövall (s) och hr. Hermansson (k).
- 25 Styrelsens "Rapport rörande vissa i pressen påtalade förhållanden inom nämndens för internationellt bistånd verksamhet" publiceras.
- 30 Svar på interpellationer av statsminister Erlander och statsrådet Lindström.
- November: 1 Statskontoret får tilläggsdirektiv. Relationerna mellan nämnden och dess fältprojekt.

November:	14	Statskontorets första betänkande avlämnas.
	22	Generalsekreterare Björnberg ges i uppdrag att utreda den påtänkta svenska fredskårens (u- landslagets) verksamhet. Hans tjänstledighet för detta uppdrag utgår den 30/6 -64.
1964 Januari:	1	Statssekreterare Ernst Michanek blir ny chef för NIB.
	3	Statskontorets uppdrag utvidgas till att omfatta en samordning av de olika biståndsformernas centrala administration.
April:	28	I konstitutionsutskottets memorial framgår att utskottet med 11 röster mot 9, motsäger sig erinran mot statsrådet Lindström, för två specifika fall i samband med NIB- krisen.
1965 Februari:	19	Statskontorets andra betänkande avlämnas.
Mars:	3	Proposition om SIDA (Swedish International Development Authority). NIB skall upphöra den 31 juni 1965.

Tidningskritiken.

Redan vid NIB:s tillkomst hade delade meningar rått beträffande både organisation och personval. Det var främst mot utnämningen av generalsekreteraren, Dr. Björnberg, som tidningskritiken riktade sig. Denna kritik tystnade emellertid snart, och det nya verket fick omkring ett och ett halvt års arbetsro. På sensommaren 1963 började kritiken på nytt. Tidningarna talade i nyhetsartiklar om "blidliga arbetsförhållanden" m.m. Dessa uppgifter kom i allmänhet från avhoppade medarbetare.¹⁾

Det var först i och med Göteborgs Handels och Sjöfartstidnings artikelserie om NIB och dess fältprojekt i början av september, som kritiken blommade ut på allvar.²⁾ Där talades inte bara om missförhållanden på själva verket, utan också om misskötsel av projekt, och om svåra löftesbrott bl.a. till vårt gamla vänland Etiopien. Artikeln den 14 september bar rubriken "Löftesbrott i Etiopien skadar svensk goodwill" och längre ner kunde man läsa; "På ett nästan demonstrativt sätt har hjälpen punktvis skurits ned genom dekret av NIB:s generalsekreterare". Som exempel togs 1) Återkallandet av ett utlovat svenskt biståndsprojekt inom el-branschen, 2) En allför snabb avvecklingsplan för det svenska biståndet till Byggnadstekniska Institutet i Addis Abeba, en plan som siktade på avveckling till 1967, i motsats till förut beräknade 1975.³⁾

Den sista artikeln i serien, betitlad "NIB och bristerna i vår u-landshjälp" talade om "bristen på fast och pålitlig kontinuitet" i administrationen av vissa projekt, om "generalsekreterarens stora frihet att mer eller mindre på eget bevåg utfärda dekret som innebär vittgående förändringar i biståndsarbetet", om byråkratisering av verksamheten och om personalflykten. Tidningen önskade slutligen det hårt pressade sekretariatet en lugn och "inåtvänd" arbetsperiod. Man kan med fog påstå att den följande perioden blev motsatsen.⁴⁾

Aftonbladet tog upp kritiken mot generalsekreteraren, och fyllde ytterligare på med kritik mot nämndens styrelse och det ansvariga statsrådet, fru Lindström. "Överhuvud är det egendomligt att nämndens styrelse och det närmast ansvariga statsrådet inte från början satsade på en personal i ledningen med speciell duglighet och erfarenhet från krävande förvaltning".⁵⁾

.....

1) AB 15/9

2) GHT 11/9, 12/9, 14/9, 16/9

3) GHT 14/9

4) GHT 16/9

5) AB 15/9

I och med detta uttalande kan man se den linje efter vilken tidningar av alla partifärger skulle föra kampanjen. Den kan konkretiseras på följande sätt; Så länge inte dåliga förhållanden inom verket påverkar effektiviteten av fältprojekten finns ingen anledning att föra en hård kampanj, men så fort som fältprojekten blir lidande på dålig organisation och dålig anda i ämbetsverket, måste detta ändras på, eller med Aftonbladets ord av den 16/9: "Vår utlandshjälp får inte kompromitteras genom funktionsligt handlag, genom alltför påtagliga brister hos det ansvariga ämbetsverket -- eller det för planläggningen ytterst ansvariga statsrådet." ¹⁾

I och med detta uttalande var statsrådet Lindströms namn infört i debatten. Uppsala Nya Tidning uppmanade fru Lindström att ge ett snabbt och uttömmande klarläggande om de påstådda missförhållandena, samtidigt som man utom Etiopien-projektet förde in jordbruksprojektet i Algeriet och familjeplaneringen i Pakistan bland de projekt som blivit misskött. I åtminstone det senare fallet påstods statsrådet Lindström vara direkt inblandad. ²⁾

Kravet på en utredning restes av Expressen ³⁾ som fick medhåll av Örebro-Kuriren. Denna tidning pekade också på det angelägna "att man redan från början inte låser sig i partipolitiska positioner." ⁴⁾ Om detta var ett försök att få den andra stora socialdemokratiska tidningen, Stockholms-Tidningen, att bekänna färg, blev man bönhörd nästan omedelbart. Nästa dag skrev nämligen ST: "...Saken måste sättas i centrum.... Några prestigebetonade personliga hänsyn får inte stå i vägen för nödvändiga åtgärder." ⁵⁾

Generalsekreterare Björnberg svarade på den framförda kritiken i en intervju för Skånska Dagbladet den 16 september. Han förklarade; "Kritiken mot NIB är utan grund och bara nonsens." ⁶⁾ Samma kväll framträdde styrelsens ordförande, landshövding Åman i TV. På frågan om styrelsen hade förtroende för sin generalsekreterare svarade han "ja". På en senare fråga om kritiken mot NIB i sin helhet var korrekt svarade han: "Vi vet inte." ⁷⁾

Hans uttalande fick tidningen Folket att dra slutsatsen att allt inte stod rätt till med NIB. "En styrelseordförande, som inte kunde svara på frågan om kritiken, förefaller vara okunnig i överkant." ⁸⁾

-
1) AB 16/9
2) UNT 15/9
3) Expr 15/9
4) ÖK 16/9
5) ST 17/9
6) SKD 16/9
7) DN 17/9
8) Folket 17/9

Kritiken i tidningarna hårdnade efter hr. Åmans framträdande. Men den bytte i viss mån också karaktär. Efter att i början ha varit riktad mot generalsekreteraren, övergick tidningarna till att direkt kritisera det ansvariga statsrådet, fru Lindström. Det ansågs från början klart att generalsekreteraren begått vissa missgrepp. Det var för de flesta tidningar ett obestridligt faktum, och alltså ej värt att diskutera som den stora principiella huvudfrågan. Den blev nu istället; Varför hade man valt just Dr. Björnberg till chef? Aftonbladet bl. a. ansåg att han ej hade de kvalifikationer av administrativ och förvaltningsmässig art som en chef för detta svåra arbete borde ha.¹⁾ Örebro- Kuriren kommenterade styrelsens beslut att begära en tjänst som vice generalsekreterare, med att detta skulle mildra förtroendekrisen mellan generalsekreterare och personal.²⁾ Statsrådet Lindström framträdde i TV- Aktuellt på kvällen den 17 september. Hon förklarade då att man vid valet av generalsekreterare gått efter meriter.³⁾ På frågan om vem som hade ansvaret för utnämningen, förklarade han att hon själv inte var ansvarig. Aftonbladet drog slutsatsen att hon nu erkände att valet varit ett misstag, men inte hade kurage att stå för en sak som alla visste, nämligen att hon i ansökningskommisionen aktivt verkat för Dr. Björnbergs utnämning.⁴⁾

Expressen uppfattade statsrådets uttalande på ett något annorlunda sätt. Man konstaterade att hon odelat tog på sig ansvaret för Dr. Björnbergs utnämning. Med anledning av hennes uttalande att valet av Dr. Björnberg skett efter meriter, påstod tidningen att hon utelämnat "en för regeringens val väsentlig merit" nämligen att Dr. Björnberg var socialdemokrat.⁵⁾

I och med denna insinuation drogs en linje mellan den borgerliga pressen och vissa socialdemokratiska tidningar. Det säregna med denna situation var emellertid att de båda största arbetartidningarna ST och AB fortsatte att vara kritiska mot NIB:s skötsel och mot statsrådet Lindströms handlande. Detta föranledde Eskilstuna- Kuriren till konstaterandet att "de senaste veckornas debatt tydligen slagit håll på en kvalmig ofelbarhetsdogm."⁶⁾

Detta sätt att se på tingen hade dock ej trängt ner till de djupare leden av den socialdemokratiska pressen. Arbetsbladet intog en reserverad hållning till presskritiken.⁷⁾ Örebro- Kuriren förmodade att det var

.....

1) AB 17/9

2) ÖK 17/9

3) Expr 18/9

4) AB 18/9

5) Expr 18/9

6) EK 19/9

7) Arb Bl 18/9

tänkbart att fru Lindström till slut skulle framstå som personen som rodde båten i land,¹⁾ medan Folket meddelade att man ej ville vara med i en klappjakt på fru Lindström.²⁾

På frågan varför just Dr. Björnberg blivit vald kom Stockholms- Tidningen med intressanta upplysningar den 19 september. Flera tidningar hade dessförinnan ställt frågan varför inte Sixten Heppling, förutvarande chef för Centralkommittén, hade kommit i fråga som generalsekreterare för det nya organet.³⁾ Enligt ST skulle detta ha berott på att hr. Heppling hade förargat statsrådet Lindström, när han hade förbigått henne för att få anslag till verksamheten inom Centralkommittén.⁴⁾ Upsala Nya Tidning drog av detta slutsatsen, att en verklig vägning av hr. Hepplings meriter i förhållande till andra kandidater ej hade förekommit, utan att det hade varit frågan om ett "ovillkorligt tummen ner från det föredragande statsrådets sida."⁵⁾

Den 20 september bemyndigades statsrådet Lindström i konselj att genom statskontoret låta utreda NIB:s organisation och personalbehov. Till utredare kallades generaldirektör Löfquist och byråchefen Wijkman. Att en utredning överhuvudtaget kom till stånd hälsade de flesta tidningar med glädje, men på flera håll var man missnöjd med utredningens direktiv. Svenska Dagbladet konstaterade att anmärkningarna inte väsentligen gällde brister i organisationen, utan i hr. Björnbergs sätt att leda sin organisation, och menade att en juristundersökning hade varit mer påkallat.⁶⁾ Arbetet betonade att utredningen inte bara borde ske på NIB-nivå, utan också på regeringsnivå, och lade ansvaret för det senare på statsministern.⁷⁾

Denne gjorde samma dag ett uttalande. I frågan om valet av generalsekreterare framhöll han att regeringen kollektivt var ansvarig. Problemen inom verket ansåg han bl. a. bero på låga löner och att verkets byråer ej var sammanhållna utan spridda i olika lokaler.⁸⁾

Presskritiken fortsatte. Dagens Nyheter och Aftonbladet sände korrespondenter till den algeriska farmen för att finna mera skandaler. Resultatet blev flera, mot NIB kritiska artiklar.⁹⁾ Svenska Dagbladet intervjuade två projektchefer som båda var kritiska mot NIB,¹⁰⁾ Dr. Geijerstams uttalande, som chef för familjeplaneringsprojektet i Pakistan, hade den

.....

- 1) ÖK 19/9
- 2) Folket 21/9
- 3) AB, SvD, Expr 18/9
- 4) ST 19/9
- 5) UNT 20/9
- 6) SvD 23/9
- 7) Arbetet 23/9
- 8) Söderhamns Tidn 23/9

- 9) DN 21/9, AB 2/10
- 10) SvD 22/9

Sammanfattning av tidningskritiken.

I och med Aftonbladets "avsättning" av statsrådet Lindström, nådde tidningskritiken sin kulmen men också sitt slut. I och med detta var i stort sätt all kritik framförd, de utredningar som skulle ge svar på frågan om kritiken till alla delar var befogad, var tillsatta, och NIB- krisen tog paus i väntan på svaren.

Presskritiken kan sammanfattas på följande sätt:

- 1) Generalsekreterarens svårigheter att samarbeta hade förorsakat "virrvarr" och "kaos" på kontoret i Stockholm. Detta hade förorsakat personaluppsägningar.
- 2) Den underbemannade personalstyrkan hade inte orkat med den alltmer ökande arbetsbördan.
- 3) Generalsekreterarens egenmäktiga beslut hade förorsakat trassel i projektarbetet, och prestigeförluster för Sverige i u- länderna.
- 4) NIB:s råd hade ej fungerat tillfredställande.
- 5) Statsrådet Lindström hade från början valt fel man i spetsen för NIB, och därvid förbigått en person med bättre kvalifikationer.
- 6) Statsrådet Lindström hade blandat sig i verkets inre angelägenheter, och försökt styra vissa beslut. Ministerstyrelsen.

Tidningarna hade i sammandrag föreslagit följande förändringar:

- 1) Utökning av personalen. Bättre organisation. Bättre information till rådet och allmänheten.
- 2) Byte av generalsekreterare.
- 3) NIB borde i fortsättningen sortera direkt under utrikesdepartementet och utrikesministern istället för under statsrådet Lindström.